

ገለ ሓቅታት ብዛዕባ ምንዳፍን ምጽዳቅን ቅዋም ኤርትራ።

ቅዋም ኤርትራ ናይ ህዝቢ ምበር ናይ ኢሳያስ አይኮነን፣ ንሕና'ውን ንወንና

ደሰበለ መሓሪ

መጻኑዊ - እዛ ንቅዋም ትምልከት ጽሕፍቲ'ዚ ከዳሉ ዝደፋፋይ ምክንያት፣ኣብዚ እዋንዚ ተቐውሞና ገጠምዎ ዘሎ በዓሂ ኩነታት ንክሰገር ናይ ሓባር ባይታ ምፍጣር ቀዳማይ ረጅሒ ቀጻልነትን ዓውትን ናይዚ ቃልሲ ምዃኑ ኩሉ ዝእምነሉ ይመስለኒ። እዚ ሸቶዚ ንምውቃዕ ትምህቲ ጥራይ እኹል ክኸውን ከምዘይክእል ብሩህ ኢዩ። ነብሲ ወከፍ ውድብ፣ጉጅለ፣ውልቀሰብ . . . ወዘተ ዓሚቕ ገምጋም ናይ ሕሉፍ ቃልሲ ከካይድን ኣብ ኣረዳድኣን ኣናብባን ናይ ቀረባን ርሑቅን ናይ ቃልሲ ጉዕዞና ክቐየር እንተዘይክእሉ ብኩነታትን ብግዜን ተቐዲምና ኣብ ደውታ ክነብር ንግደድ ምኳና ምርዳኢ የድሊ። እዛ ጽሕፍቲ'ዚ ኣብ ዝርዝር ክቐርባ ዝተገደድኩሉ ምክንያት ድማ እቲ ኣብ 1997 ዝጸደቐ ቅዋም ከም ሰነድ መጠን ናይ ሓባር ቃልሲ ከካይድ ከም መበገሲ ክጠቅም ይክእል ኢዩ ኢሊ ስለዝእምን ናይ ዘተ ባይታ ከፊትና ኣዎንታውን ኣሉታውን መዳያቱ መሚና ክንሪኦ ብማለት ምዃኑ የዘኻኸር።

ቅዋም መሰረታዊ ሕጊ ናይ ሓደ ሕብረተ ኮይኑ፣ ዕማማትን ቅርጽን መንግስታዊ ትካላት ዝሕንጽጽን ዝቐርጽን፣ መሰላትን ግቡኣትን ዜጋታት ብምዝርዛር ምስ መንግስቲ ክህልዎም ዝግባእ ዝምድና ዘጸር ዝለዓለ ሕጊ ናይ ሓደ ሃገር ኢዩ። ቅዋም ናይ ኩሎም እቶም ኣብቲ ሃገር ዝጸድቁ (ዝሕንጹ) ንዝተፈላለዩ ሂወት (መዳያት) ናይቲ ሕብረተሰብ ዘመሓድሩን ዝገዝኡን ሕግታት ምንጪ ኮይኑ ስለዝገልግል ኩሎም ዜጋታት ክፈልግዎ፣ክቐበልዎን ክምእዘዘዎን ዝግባእ መሰረታዊ ሕጊ ኢዩ ። ናይ ሓንቲ ሃገር መጻኢ ኣተሃላልዋን፣ኣብ ፖለቲካዊ፣ ማሕበራዊ፣ ባህላዊን ቁጠባዊ ሂወት ናይታ ሃገር ኣብ ምምራሕ ወሳኒ እጃም ስለዘለዎ ኣገዳስነቱ ዕዙዝ ዘኾነ ሕጋዊ ሰነድ ኮይኑ ይርከብ።

ቅዋም ኣብ ሃገር ናብ ሃገር ብግዜን ብኩነታትን ዝውሰን፣ ኣብ ኣገባብ ምንዳፍን ምጽዳቅን፣ ኣብ ምብዛሕን ምውሓድን ዓንቀጻት ክፈላለ ይክእል'ምበር ኣብ ሓፈሻዊ ትሕዝቶ ግን ዝመሳሰል ኢዩ እንተተባህለ ኣብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይኮነን። ናይ ገለ ሃገራት ቅዋም ብዙሕ ዓንቀጻት ዝሓዘ ዝርዝርን (ንኩሉ ሕቶታት ክምልስ ስለዝድለ) ነዊሕን ክኸውን ከሎ፣ ናይ ካልኣት ሃገራት ድማ ውሑዳት ዓንቀጻት ዝሓዘ ሓጺርን ፍኹስ ዝበለን ኮይኑ እቲ ዝርዝራት ብካልእ ተወሳኺ ሕግታት ክሕንጹ ይግደፍ። ብናይ ሕጊ ሙያውያን መሰረታዊ ፍልልይ ኮይኑ ዝርኣ ኣብ መሰርሕ ምንዳፍን ምጽዳቅን ዝዘውተር ኣገባብ ኢዩ። ኣብ ነብሲ ወከፎም ንኡስ ፍልልያት ክህልዎም ዝክእሉ ክልተ ሞደላት ይጥቀሱ።

1. ኣብ ናይ ወጻኢ ሕጋዊ ስርዓት ቀዲሕካ ምስ ኩነታትካ ከም ዝሰማማዕ ምግባር ሞደል ፡ - እዚ

ሞደል'ዚ ብሕጽር ዝበለ፣ ወጻኢተኛታትን ደቂ ሃገርን ዝካፈልዎ ክኢላታት ብምምዛዝ ነታ ሃገር ዝሰማማዕ መሰሉ ዝርኣ ንድሬ ቅዋም ምድላው ምስ ተኸናወነ ናብቲ ከከም ኣድላይነቱ ዝቐውም ኣካል ቀሪቡ ይጸድቅን ኣብ ግብሪ ክወዕል ይውሰንን፣ትሕዝቶን ኣቃውማን ናይ ምምዛዝ ክኢላታትን፣ ቅድሚ ምጽዳቕ ዝሰግር መድርኻትን ክፈላለ ዝክእል'ኳ እንተኾነ፣ እቲ ኣገዳሲ ሓባራዊ ረጅሒ ናይ ህዝቢ ቀጥታዊ ተዋሳኒነትን ተሳታፍነትን ኣብ ግምት ዘየእቱ ኣብ ላዕሊ ንታሕቲ ዝወርድ ናይ ምንዳፍ ሞደል ምዃኑ ኢዩ። ኣብ መብዛሕቲኣን ሃገራት ኣፍሪቃ ቅዋም ኣብቲ መግዛእታዊ ስርዓት ተወሲዱ ውሑዳት ምናዳት ደቂ ሃገር ዝተሓወሰዎ ኮሚሽን ብምምሰራት ዝተሓንጸጸ ቅዋማት ምዃኑ ብዙሕ መረዳኢታት ኣሉ። ርሑቕ ከይከድና ኢትዮጵያ ሓንቲ ኣብተን ሃገራት ምዃና ምጥቃስ ይከኣል።ብፍላይ'ውን ናይ ኣሚሪካ ቅዋም ክጥቀስ ይከኣል።"Lancaster House" method of constitution-making, which involves foreign drafting and imposition of a constitution.'

2. ብህዝባዊ ተሳታፍነትን ተዋሳኒነትን ዝደፍ ቅዋም ሞደል - እዚ ሞደል'ዚ ኣብ ገለ ኣብ ፍሉይ ፖለቲካዊ፣ማሕበራ-ቁጠባዊን ባህላዊን ድሕረ ባይታን ተሞክሮን ናይታ ሃገር ዝምንጭዉ

ፍልልያት'ኳ እንተለዎ ብፈሸኡ ግን ምንዳፍን ምጽዳቅን ቅዋም ህዝባዊ ተሳታፍነትን ተዋሳኒነትን ዝርኣየሉ መሰርሕ ዘገጸባርቕ ሞደል ኢዩ። ኣብዚ ሞደል'ዚ ኣብ ኣፍሪቃ ሃገራት ከም ኣብነት ዝጥቀሳ ደቡብ ኣፍሪቃ፣ኤርትራን ፑንትላድን (ምብራቕዊ ሶማሊያ) ኢያን። (ንተወሳኺ ሓበሬታ - Patterns of African Constitution in the Making , by Ugo Mattei ተመልከት።)

- 1. **ኩነታት ኤርትራ ኣብ እዋን መሰርሕ ምንዳፍን ምጽዳቅን ቅዋም (1991- 1997)** - መሰርሕ ምንዳፍን ምጽዳቅን ቅዋም ኣብ ሓደ ሃገር፣ ምምሰራት ምምሕዳራዊ ስርዓት፣ምህናጽ ቅርጺ መንግስቲን ትካላት መንግስትን፣ መሰላትን ግቡኣትን ዜጋታት ዝምልከት ዓቢ ዕማም ብምዃኑ፣ ኣብ ደረጃ ማሕበራ-ቁጠባዊ

ምዕባሌ፣ ባህላዊ ድሕረ ባይታን ታሪካዊ ጉዕዞን ናይቲ ሕብረተ ሰብ ተነጹሉ ዝርእ መሰርሕ ስለ ዘይኮነ ኣብቲ እዋንቲ ዝክበረ ሓፈሻዊ ኣተሃላልዎ ሰኢሊ ሕብረተሰብ ኤርትራ ምርኣይ ኣገዳሲ ይኸውን።

ድሕሪ 30 ዓመታት መሪር ኩናት ኣብ 1991 ብወተሃደራዊ ስዕረት ኢትዮጵያ ነጻነት ኤርትራ ኣብ ዝተጋሃደሉ እዋን፣ ቁጠባዊን ትሕተ ቅርጻዊ ትካላትን ሃገር ኩሉ ዓንዩ፣ ማህበራዊን ባህላውን ዝምድናታት ሕብረተሰብና ተበታቲኹ። ብኣሸሓት ዝቆጸር ህዝቢ ሂወቱ ተመዘቢሉ። ኣብ ብረታዊ ቃልሲ ዝተኸፍለ ከበድ መስዋእትን ምስንካልን ዓሰርታት ኣሸሓት ዜጋታት ምኽንያት፣ ሰባዊ ዓቕሚ ብዙሕ ተዳኺሙ ዝተራእየሉ፣ ካብ ናይ ብዙሕ ዓመታት መግዛእቲ ዝተበገሰ፣ ንምህናጽ ሃገር ዝሕግዙ ፖሊቲካዊን ሕጋዊን ትካላት ይኹን ቅዋማዊ ልምዲ ዘይተወርሰሉ ኩነታት ምንባሩ ዘይከሓድ ሓቂ ኢዩ። ስለዚ ምህናጽ ሃገር ብኩሉ መዳያቱ ካብ ባዶ ክጅምር ስለዝከበር እቲ ብደሆታት ብዙሕን ከበድን ምምባሩ ምግንዛብ ዘይከኣል ኣይኮነን። እምበኣርከስ ቅድሚ ኣብቲ ቀንዲ ናይ ምንዳፍ ቅዋም ሕቶ ምእታው፣ ብቐዋታ ይኹን ብተዘዋዋሪ ነቲ መሰርሕ ክጸልወ ዝኸእሉ ዝተወሰዱ ሰጉምትታት (ዝጸደቑ ኣዋጅትን ሰነዳትን) ምዋቃስ ነቲ ኩነታት ንምርዳእ ሓጋዚ ይኸውን። እቲ ዝክበረ ፖሊቲካዊ ሃዋሁውን ኣግሊልካ ዝሕለፍ ኣይኮነን።

ሀ. ኣብ ካልኣይ ሓድነታዊ ጉባኤ(መጋቢት 1987) ሀ.ግ.ሓ.ኤን ተ.ሓ.ኤ-ማእከላይ መሪሕነትን ዝጸደቐ ሰነድን ኣብ ሳልሳይ ጉባኤ (ለካቲት 1994) ሀ.ግ.ሓ.ኤ ዝተሓንጸጸ ሃገራዊ ቻርተርን ካብኡ ሰዓቡ ዝተሓንጸጸ ማክሮ ኤኮኖሚ ፖሊሲን (ሕዳር 1994)

ለ. ኣብ 1993 ብተግዛብነት ሕቡራት ሃገራት ዝተካየደ መሰርሕ ረፈረንደምን ኣብ ውሽጢ ሃገርን ወጻኢን ዝተራእየ ተሳታፍነት ናይ ህዝብን፣ (99.8 ንፍጽነት ምድማጽ)

ሐ. ካብ 1991 ክሳብ 1994 ብመንግስቲ ዝወጸ ንዝተፈለሰ ሕቶታት ዝምልከት ኣዋጅት፣ ብፍላይ ድማ ኣዋጅ ቁ. 23/1992 ግዚያዊ መንግስቲ ኤርትራ ዝሕንጽጽ ኣዋጅ፣ ቁ. 37/1993 ን ቁ.52/1994 ንቅርጺ ግዚያዊ መንግስቲ ኤርትራ ዘመሓይሽ ሰነድ፣ -

መ. ኣዋጅ ቁ.55/1994 ምምሰራት ቅዋም ኮሚሽንን ዕማማቱን ዘነጸር ሕጋዊ ሰነድ።

ሰ. ናይ "ውድባት ሓሸውዮ ኣይክህሉን" ዝብል ውልቃዊ ውሳኔ ኢሳያስ ኣፈወርቂ፣ ምድራይ ሴት ፍርዲ፣ ብኣድማ ተጋደልቲ ምኽንያት ዝሰዓበ ማእሰርትን፣ ኣብ ማይሓባር ዝተፈጸመ ገበናዊ መቐተልቲ ሰንኩላን ብረታዊ ቃልሲ።

እዚ ኣዋጅትን ሰነዳትን ዝፖሊቲካዊ፣ ቁጠባዊን ሕጋዊን ተበግሶታት ዘጠቓለለ ምንባሩ ምግንዛብ ይከኣል።

ካብ መግዛእቲ ኢትዮጵያ ይኹን ካብተን ቅድሚኡ ንኤርትራ ዝገዝእ ሃገራት ዝተወርሱ፣ ንኤርትራ ዝሰማማዕ ቅዋማዊን ሕጋዊ ተሞክሮን ሰነዳትን ኣይጸንሐን፣ እቲ ዝጸንሐ ናይ መግዛእቲ ኢትዮጵያ ሕግታት ድማ ቅቡል ኮይኑ ኣይተረኽበን። ስለዚ ምጽዳቕ ናይዚ ሰነዳት ዚ እምበኣር ነቲ ዝክበረ ባይነት ንምፍፀስን፣ ቅዋማዊ ትካላትን ደምክራሲያዊ ስርዓትን ንምእትታው ዝተኸየደ ጸዕርታት(ፈተነታት) ምኅኑ ብሩህ ክኸውን ይግባእ።

እዚ መድርኽዚ ብክልእ ወገኑ ክርእ ከሎ ድማ ነቲ ወግዓዊ ፖሊቲካዊ ውሳኔ ጉባኤታት ውድብን፣ ነቲ ብግዚያዊ ሃገራዊ ባይቶ ዝጸድቕ ዝክበረ ሕጋዊ ኣዋጅትን ዝጸረር፣ ብኢሳያስ ኣፈወርቂ ዝተወሰደ ውልቃዊ ውሳኔታት ዝተራእየሉ ህሞት ምኅኑ ምግንዛብ ይከኣል። ናይ ውድባት ህላዌ ምጽራርን(ናይ ውድባት ሓሸውዮ ኣይክህሉን)፣ ምድራይ ሴት ፍርዲ፣ ምምሕያሽ መነባብሮ ዝሓተተ ኣድማ ተጋደልቲ መሪሕኩም ተባሂሉም ዝተኣሰሩን ዝተሰወሩን ተጋደልቲን፣ ኣብ ማይ ሓባር ዝተረሸኑ ኣካለ ሰንኩላንን፣ መርኣያ ናይቲ ዘይርጉእን ምልካውን ባህሪ ኢሳያስ ኣፈወርቂ ምኅኑ ዘይከሓድ ኢዩ።

እዚ ክልተ ተጻራሪ ተርእዮ'ዚ ኣብ መንጎ እቲ ኢሳያስ ዝመርሖ ዘይዲሞክራሲያዊ መሰመርን ብክልኣት ኣባላት ሃገራዊ ባይቶ ዲሞክራሲያዊ መሰመር ንምርግጋጽ ዝኸየደ ዝክበረ ቃልሲን ኣጉሊሑ ዘርእ ኢዩ። ብዘያዳ ድማ እቲ ቅዋም ምስ ጸደቐ ኢሳያስ ክፍርሞ ዘይምድላዩን ፣ "ንድፊ ኣዋጅ ፖሊቲካዊ ሰልፍታትን ውድባትን" "ንድፊ ኣዋጅ ምርጫ ኤርትራ" ን ተዳልዩ ኣብ ዝቀረበሉ እዋን ዘርእዮ ምሕንጋድን ኣብ ልዕሊ መራሕቲ ዝወሰደ ናይ ካብ ሓላፍነት ምግላልን ምእሳርን ሰጉምትታት ነቲ ጎድኒ ንጎድኒ ዝኸየደ ዝኸየደ ዝክበረ ናይ መሰመር ቃልሲ ዝያዳ ዘብርህ ሓቅታት ኢዩ። ኣብቲ እዋንቲ ዝኸየደ ዝክበረ ቃልሲ ብጽሞና ክንበብ ዘለዎ፣ ብጃምላዊ ኣመዛዝናን ዕምቆት ዘይብሉ ገምጋምን ኮይኑ ክሕለፍ ዘይግበእ ታሪካዊ መድርኽ ኢዩ።

- 2. ምምሰራት ኮሚሽን ቅዋም ኤርትራ - ብመሰረት ኣዋጅ 37/1993 መሰረትን፣ ኣቃውማኣን ዕማማታን ዘነጸር ኣዋጅ 55/1994 ድሕሪ ምጽዳቕ ኣብ ሚያዝያ 1994 ብወግዒ ስራሓ ጀመረት። ብደክተር በርኽት ሃብተሰላሴ ትምራሕ ኮይና ብ50 ኣባላትን ብዓሰርተ ፈጻሚት ሸማግለን ዝቐመጠ፣ ህዝቢ ገጠርን ከተማን፣ ዝተፈለሰዎ ብሄራት፣ ሃይማኖታትን ማሕበራዊ ጉጅለታትን፣ ተጋደልቲ ነበርን ኣብ ደገ ዝኮሱ ኤርትራውያን ዜጋታትን ዝተሳተፍዎ ክበረት። 21 ካብ ኣባላታ ድማ ደቂኣንስትዮ ክኾና ከለዎ፣ ካብ 34 ክሳብ 82 ዕድመ ዘለዎም ዜጋታት ዝቐመጡ ምንባራ ይዝከር። ብተወሳኺ 14 ሙያውያን ኣህጉራዊ ኣማኸርቲ ኮሚተ(ቦርድ) ካብ ሰሚን ኣሚሪካ፣ ኤውሮጳ፣ ኤስያ፣ ማእከላይ ምብራቕን ኣፍሪቃን ፣ 45 ኣማኸርቲ ዓባይቲ ዓዲ ካብ ኩሉን

ብሄራት ፣ መራሕቲ ሃይማኖትን ፈላጊት ልምዳዊን ባህላውን ሕግ እንዳባ ኤርትራ ብምቛም ናይ ዝተፈላለዩ ሃገራት ተሞክሮ ምስ ሕጊ እንዳባ ንምውህሃድ ዝሕግብ ባይታ ምንጻፋ ምዝክር የድለ። ካብዚ ስጕል ዚ ብምብጋስ እምበኣር ኮሚሽን ቅዋም ኢት ኩሉ "ባህርያዊ" ኣተሃላልዋ (ብዙሕነት) ሕብረተሰብ ኤርትራ ዘማልኡት፣ ዝኾኑ ብብቕዓትን ተሞክሮን ዓቢ ሚዛን ዝወሃቦም ዜጋታትን ኣማኸርትን ዝሓዘት ኮይና ናብ ስራሓ ከምዝተበገሰት ምርግጋጽ ይክኣል።

ኣብ ኮሚተታት ተኸፋፊላ ዝተፈላለዩ ኣኼባታትን ሰሚናራትን ብምድላው ነዊሕ ክትዕን ሰፊሕ ዘተን ድሕሪ ምክያድ ኣብ ጥሪ 1995 ናይ መጀመርታ ንድፊ ቅዋም ኣብ ኣስመራ ዝተኻየደ ኣህጉራዊ ኮንፈረንስ ንክትዕ ኣቕረቡት። ድሕሪ ሰፊሕን ዓሚቕን ምርድዳኢ ድማ ናብ ህዝቢ ንክትዕ ዝወርድ ንድፊ ቅዋም መልክዑ ሓዘ።

ናብ ህዝቢ ወሪድካ እቲ ዕምማን ንምሰላጥ ዘድሊ ቁጠባዊ ዓቕሚ ድሕሪ ምርግጋጽ ፡ 7 ዞባዊ ቤት-ጽሕፈታት ቅዋም ኮሚሽን ብምክፋት፣ 73 ንኡስ ኮሚተታት ብምቛም፡ ዝተፈላለዩ ቋንቋታት ኤርትራ ዝዘረቡ 400 ዝኣክሉ ዜጋታት ብምሰልጣን ነቲ መሰርሕ ንምክንፍን ውድባዊ ቅርጽታት ሓንጻጸት፣ ዕምም ኮሚሽንን መሰረታዊ መትከላት ቅዋምን ዘብርህ ናብ ህዝቢ ዝዘርጋሕ ጽሑፋትን ስጕላዊ መግለጺታትን ናብ ዝተፈላለዩ ቋንቋታት ኤርትራ ብምትርጓም ተዳለወ። ካብኡ ሰጊሩ ኣህጉራዊ ሕጋዊ ሰንዳትን ውዕላትን ከይተረፉ ናብ ትግሪኛን ዓረብን ተተርጉሞም ዝተዘርግሑ ከም "ኣፈሻዊ ሰብኣዊ መሰል ወዲሰብ"ን "ውዑል መሰል ህጻናት"ን ምጥቃስ ይክኣል።

በዚ መሰረት እቲ ኣፈሻዊ ምቅርራብ ተወዲኡ ናብ ህዝቢ ወሪድካ ኣብ ፈቐዶ ገጠርን ክተማታትን ብትምህርቲን ብሰሚናርን መልክዕ ዕምማን ኮሚሽን እንታይ ምኡኑ ምግላጽን ኣፈሻዊን መባእታዊን መትከላት

ቅዋም ንህዝቢ ምምሃርን መሰርሕ ይጅመር። ቀጺሉ ድማ ኣብ ዝርዝር ንድፊ ቅዋም ብምእታው ብፊድዮ፣ ተለቪጂንን ብጋዜጣን ዝተሰነዩ፣ ናይ ህዝቢ ርእይቶታት ምስማዕን ምእካብን ዝዕላምኡ ሰፊሕ ዘመተ ድሕሪ ምክያድ ገለ ምምሕያሻት ተገይርሉ ብሃገራዊ ባይቶ ንክጸድቑ ፋልማዊ ንድፊ ይዳሉ። ኣብ ኣምላ 1996 ድማ ናብ ግዝያዊ ሃገራዊ ባይቶ ቀሪቡ ገለ ውሑድ ምምሕያሻት ድሕሪ ምክያድ ተመሊሱ ናብ ህዝቢ ንዘተ ይወርድ።

ኣብ መወዳእታ ድማ ኣብ መጋቢት 1997 መሰርሕ ምንዳፍ ቅዋም ተዛዚሙ ንምጽዳቕ ዘድሊ ምቅርራብ ይጅመር። ኣብ ወርሒ ግንቦት 1997 ፣ 75 ኣባላት ሃገራዊ ባይቶ፣ 398 ወከልቲ 6 ዞባታት ኤርትራ ፣ 75 ወከልቲ ኣብ ወጻኢ ዝነበሩ ኤርትራውያን ብድምር 548 (12 ካብ ሱዳን ክውክሉ ዝነበሮም ኣይተሳተፉን) ዜጋታት ዝተሳተፉም ቅዋማዊ ጉባኤ ጸደቑ። ፕረዚደንት ኢሳያስ ኣፈወርቂ ክፍርጥ ሰለዘይደለየ ድማ እነሆ ክሳብ ሎሚ ኣብ ኩባሕ ተሰቐሉ ክበሉ ይርከቡ።

መሰርሕ ምንዳፍን ምጽዳቕን ቅዋም ኤርትራ ብብመድርኹ ክዘርዘር ዘድለየሉ ምክንያት፣ ኣብ 80% መሃይምነት ዘይጥፈኦ ህዝቢ ዝነበረሉ፣ ድሕሪ ናይ 30 ዓመት መሪርን ከቢድን ኩናት፣ ኩሉ መዳያት ሂወት ሕብረተሰብና ጨሪሱ ዓንዩ ኣብ ዝነበረሉን ኩነታት፣ ነቲ ዕምም ንምዕዋት ዝተኻየደ ጸዕርን ፈተነን ክሳብ ክንደይ በዳሂን ከቢድን ከምዝነበረ ምግንዛብ መታን ክከኣል ዝዓለመ ኢዩ። እቲ ኩሉ ብደሆታት ተሰጊሩ ዝተረኸበ ውጽኢት ከ እንታይ ይመሰል?

ኣደ ቅዋም ክምዘን ዝግበኦ ብትሕዝቶኡ (ናይ መወዳእታ ውጽኢቱ) ጥራይ ዘይኮነ፣ እቲ ኣብ ምጽዳቕ ንምብጻሕ ዝተካየደ ናይ ምንዳፍ መሰርሕ ውን ዓቢ ኣገዳስነት ኣለዎ። ኣብቲ ናይ ምንዳፍ መሰርሕ ዝርኣ ብዙሕነት ናይ ፖለቲካ ተዋሳኒትን ተሳታፊነትን ህዝቢን ካብቶም ኣገደሰቲ ረጃሕታት ኮይኖም ዝውሰዱ ኢዮም።

ኣብ ፖለቲካዊ ባይታ ኤርትራ ህላዌ ብዙሓት ፖለቲካውያን ውድባት ኣይጸንሑን፣ እቲ ከም ፖለቲካዊ ህላዌ ክቐጽር ዝክእል እቲ ኣብ ወጻኢ ሃገራት ዝነበረ ናይ ተጋደሎ ሓርነት ኤርትራ (ሰውራዊ ባይቶ) ኣደ ክፋል ኢዩ። እዚ ክፋል ዚ ኣብቲ ዝተኻየደ ፖለቲካዊ መሰርሕ ክካፈልኡ ሓቲቱ እንተነበረ ዕድል ኣይተከፍተሉን፣ ኣብ መሰርሕ ምንዳፍ ቅዋም ግን ምሰቲ ኣብ ወጻኢ ዝከየድ ዝነበረ ንጥፈታት ዝተሳተፉ ውልቀ ኣባላት ምንባሮም ይፍለጥ። ከም ውዱብ ኣካል መጠን ግን ተሳታፊነት ኣይነበሮን።

ብኣንጻር እዚ ብኩራት ዚ እቲ ኣብ ኣተሃላልዋ ሕብረተሰብ ኤርትራ ዝርኣ ዝተፈላለዩ ብዙሕነት ግን ንጡፍ ተሳታፊነት ከምዘርኣየ ብዙሓት ወጻኒተኛታት ውን ዝምስክርዎ ሓቂ ጥራይ ዘይኮነ ኣብ ትሕዝቶ እቲ ዝጸደቐ ቅዋም ውን ጎሊሑ ይረኣ ኢዩ። ከምዚ ክበሃል ከሎ ግን ኩሉ ብዘይ ጉድለትን ሕጽረትን ተካይዶ ዘሰምዕ ክኸውን የብሉን። ኩሉ መዳያት ኣተሃላልዎን፣ ማሕበረ ቁጠባውን ባህላዊን ኩነታት ሕብረተሰብ ኤርትራ ኣብ ግምት ኣእቲኻ፣ ኣብ ምንዳፍ ቅዋም ንጡፍ ተሳታፊነት ህዝቢ ኤርትራ ንምውሓስ ኩሉ ክግበር ዝከኣል ጸዕሪ ከምዝተካየደ ግን በዚ ኣብ ላዕሊ ተዘርዚሩ ዘሎ ሓቅታት ምርግጋጽ ይክኣል።

እቲ ናይ ምንዳፍ መሰርሕ ሓሊፍ ዝጸደቐ ቅዋም ትሕዝቶኡ ብሓጺሩ ኣብ ኤርትራ ንሕጊ ዝምእዘዘ

ደሞክራሲያዊ ስርዓት ንክትከል ዘፍቅድ፣ መሰረታዊ መሰልን ነጻነትን ዜጋታት ዘርጋግጽ፣ ቅርጺ፣ ስልጣንን ዝምድናን ኩሎም መንግስታዊ ትካላት ብንጹር ዝሕንጽጽን ዝፈላልን፣ኮይኑ ንመትከላት ሰላም፣ሃገራዊ ሓድነት፣ቁጠባዊ ምዕባሌ፣ደሞክራሲ፣ማሕበራዊ ፍትሕን ሰብአዊ መሰልን ዘንጸባርቅ ኢዩ። ሓጺርን ኣብ ኣገደሰቲ መትከላትን ዘተኮረን ኮይኑ ዝተረፉ ካልኣት ጉዳያት ብሃገራዊ ባይቶ ዝጸድቁ ሕግታት ክድንገግ ይሕብር። ክማሓየሽ ንዝድለ ናይ ዓንቀጻት ኣገባብ'ውን ኣነጹሩ የሰፍር።

ብሓፈሻ ብኤርትራውያን ንኤርትራውያን ዝተነድፈን ዝጸደቅን ታሪኻዊ ሰነድ ኢዩ። ብዙሕ ቁጠባዊ ሃብቲ ኤርትራ ዝተኸፍለሉን ሞያዊን፣ ጉልበታዊን ዓቕሚ ኤርትራውያን ዝሃለኹን ዕማም ኢዩ።ካብ ኩሉ ንላዕሊ ድማ ቅድምን ድሕርን ምጽዳቕ ብኣሸሓት ዝቐጸሩ ዜጋታት ዝሰንከልሉን ዝተሰውእሉን ዝተኣሰሩሉን ውርሻ ምኳኑ ክዘንጋዕ ኣይግበእን። ህልው ቃልሰና ካብ ሕሉፍ ቃልሰና ነጻጸልና ክንሪኦ ኣይግባእን፣መቐጸልታ ናይቲ ሕሉፍ ቃልሰናን ታሪኽናን ምኳኑ ከስተውዕለሉ ይግባእ።ኣዎንታዊ ይኹን ኣሉታዊ ታሪኽ ኩሉ ናትና ኢዩ። ኣሉታዊ ወገኑ ኣለና እቲ ኣዎንታዊ ወገን ኣሪምናን ኣመሓይሽናን እንተዘይ ተጓዒዘና ታሪኽና ተበታቲኹ መኣዘን ክንስሕት ንክእለሉ መገዲ ከይንወስድ ዘፍርሕ ኢዩ።

እቲ ኣንጻር ምልካዊ ስርዓት ኢሳያስ ዝካየድ ዘሎ ቃልሰ. ክወቅዖ ዝደለ ሸቶታት ምስቲ ኣብዚ ቅዋም'ዚ ሰፊሩ ዘሎ መትከላት ጨሪሹ ዝፈላለ ኣይነሃን።ሰለዚ ካብ ቅርሕንትን ፖለቲካዊ ድርቅናን ርኪቕና ዓግመ ግምት ክንገብርን ምስቲ ኣብ ውሽጢ ሃገር ዝኩበር ህዝብና ብኣተሳሰባ ክንራኹብን እቲ መድረኽ ዝጠልቦ ሕቶ ኮይኑ ይሰመዓኒ።

References-

1. The Eritrean Constitution-Making Process and Its Philosophy Eritrean Experience
By Richard A. Rosen.
2. Constitution Making in Eritrea A Process – Driven Approach.
By Dr. Bereket Habte selassie.
3. Democracy and the Role of Parliament under the Eritrean Constitution
By Dr. Bereket Habte Selassie .
4. *Patterns of African Constitution in the Making- Ugo Mattei*
5. Eritrea at a Crossroads.
By Andebrhan Welde Giogis
6. Legal Literature of Eritrea: A Bibliographic Essay. Thomas R. Frencht
7. Forms of Constitution Making and Theories of Democracy- Andrew Arato
8. ሰነዳት ጉባኤ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ =ኣብ ካልኣይን ሓድነታውን ግባኤ ሀ.ግ.ሓ.ኤን ተ.ሓ.ኤ ማእከላይ መሪሕነትን ዝጸደቐ 19/03/87.
9. ሃገራዊ ቻርተር ኤርትራ – ኣብ ሳልሳይ ጉባኤ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ኣብ ናቕፋ ዝጸደቐ – ለካቲት 16/1994
10. ሃገራዊ ቅዋም ኤርትራ - ኣሰመራ ግንቦት 1997 ።
11. ንድፊ ኣዋጅ ፖለቲካዊ ሰልፍታትን ፖለቲካዊ ውድባትን – ብሸሪፎ ዝምራሕ ኮሚሽን ዝተነድፈ
12. ንድፊ ኣዋጅ ምርጫ ኤርትራ – ብኣሰካሉ መንቀርዖስ ትምራሕ ኮሚሽን ዝተነድፈ

